

Visherstel blijft uitdaging voor waterschappen

In het gemaal Veluwe bij Wapenveld verzamelden zich op 20 mei zo'n 80 mensen voor het symposium 'Visherstel XL' van Waterschap Veluwe en STOWA. Zelfs uit België kwamen mensen om zich te verdiepen in het beheer van de visstand in beken en andere watergangen. Een goede visstand is één van de doelstellingen van de Europese Kaderrichtlijn Water en draagt bij aan biodiversiteit. Waar liggen de mogelijkheden?

Hebben we de visjes op het droge of hebben we achter het net gevestigd? Volgens Diederik van der Molen van het ministerie van Verkeer en Waterstaat (Directoraat-Generaal Water) is het onderwerp 'vis' in politiek Den Haag een belangrijk onderwerp, vooral de (on)mogelijkheden tot vismigratie.

"Soms moet je een spiering uitgooien om een kabeljauw te vangen", is het spreekwoord dat Van der Molen gebruikt wanneer hij stil staat bij de doelstellingen van de KRW. "Met ingang van dit jaar zijn de ecologische doelen wettelijk vastgelegd. Ook de waterschappen moeten zich daar in hun werk op richten."

"Boter bij de vis doen, ook dat is aan de orde," aldus de spreker. "De KRW leidt tot de nodige maatregelen en plannen zoals het vispassagebaar maken van een stuw, sluis, gemaal of ander kunstwerk." En dat de vis duur betaald wordt, weet Van der Molen ook. Meer dan vier miljard euro is in Europa gereserveerd, waarvan de helft voor 2015 wordt uitgegeven en de andere helft erna.

Wat gebeurt er over de landsgrenzen? Van der Molen legt uit wat in de Rijn gebeurt naar aanleiding van onder meer het masterplan trekvis. "Zalm in de Rijn? Ooit leek dat een politiek fabeltje, omdat de Rijn zo vies was. Nu is het toch mogelijk. Tot 2008 zijn alleen al 5.000 zalmen teruggekeerd."

Van der Molen benadrukt dat de vis nog lang niet allemaal schoon is, bijvoorbeeld door dioxines en verboden vlamvertragers. "Maar de KRW heeft vismigratie op de kaart gezet. Iedereen erkent het probleem. Dit geeft bestuurlijke samenwerking een impuls. Op het gebied van inrichting blijven knelpunten bestaan." En Van der Molen vraagt zich af: "Zijn maximale migratiemogelijkheden voor vissen een doel op zichzelf? Soms kan isolatie in een kleiner gebied beter zijn."

"Na het maken van plannen en de juridische waarborging komt het er nu op aan of bestuurders het gaan waarmaken."

Peter Paul Schollema van Waterschap Hunze en Aa's geeft aan hoe in Groningen en Noord-Drenthe gewerkt wordt aan een goede visstand en het wegwerken van barrières voor vissen. In de studie 'Vrije migratie van Wad tot Aa' uit 2007 werden de duizend knelpunten in kaart gebracht waar vissen niet vrij uit kunnen zwemmen. "We hebben een tweesporenbeleid uitgezet," zegt Schollema. "Ten eerste hebben we visroutes uitgekozen die prioriteit verdienen met circa 130 knelpunten waarmee we aan de slag wilden. Ten tweede hebben we ons gericht op het feit dat bij nieuwbouw of renovatie van stuwen, sluisen,

gemalen en andere kunstwerken het belang van vismigratie wordt meegenomen."

"Van de 130 knelpunten zijn er inmiddels 58 opgelost, bijvoorbeeld door vispassages aan te leggen. En bij sluiscomplex Westerwolde gaan we werken met een visvriendelijker sluisbeheer." Schollema benadrukt dat veel partijen betrokken zijn bij de uitvoering van het beleid, zoals provincies, waterschappen, landschapsbeheerders, de hengelsportfederatie, diverse adviesbureaus en aannemers. "Dat vraagt om goede afstemming en veel samenwerking."

Blunders

Anton Koot van Waterschap Veluwe vertelt dat in de Veluwe beken en sprengen zo'n 20 vissoorten aanwezig zijn en daarnaast nog eens zo'n 20 soorten in vennen en ander stilstaand water. "Vis is in vier beleidsvelden een onderdeel: in het KRW-gebiedsproces, Natura 2000, de Flora- en faunawet en de Nota Visbeleid van Verkeer en Waterstaat." Stapje voor stapje kun je je doelen bereiken, meent Koot. "Bestuurders moet je er op tijd bij betrekken en ook communicatie en voorlichting zijn van groot belang. Ook de beleving speelt een rol: kunnen mensen genieten van een aangelegde beek? We hebben ook blunders begaan door bijvoorbeeld een te steile visstrap te bouwen of door talloze beekprikken (visjes) met het slijb het water uit te baggeren. Daar leer je van. Gelukkig zijn er ook successen, zoals een geslaagd beekherstel in stedelijk gebied."

Volgens Jos Hoogveld van Waterschap Peel en Maasvallei is met de ecologische wederopbouw in Nederland in de jaren tachtig begonnen. Maatregelen in de ruimtelijke omgeving hebben effecten op de ecologie. "Veel flora en fauna gaat er op vooruit, maar wat betreft vis blijft het effect helaas onduidelijk," zo stelt hij. "Niettemin zet het waterschap zich in om de omstandigheden voor vissen zoveel mogelijk te verbeteren."

Vermeend gevaar gemalen

STOWA voerde een onderzoek uit, waarbij 27 gemalen met verschillende pomptypen zijn betrokken. Bas van der Wal presenteerde de voorlopige conclusies. Van de paling sneuvelt zwemt zonder schade door het gemaal. Grote vissen van 15 cm en langer wagen de tocht door de gemalen er meestal niet op. Zij schrikken van het geluid of de stroming. Van de grote vissen die wel door het gemaal zwemmen, overleeft tien tot 15 procent het niet. Van de kleinere vissen sterft één tot drie procent in een gemaal. De schroefpompen doen het slecht; de vijzels relatief goed.

Zoetwatercoloog Piet Verdonschot van Alterra ging in op de gevolgen van klimaatverandering op beek- en visherstel. "Waterbeheerders moeten overstromingen voorkomen, aan verdrogingsbestrijding doen, zorgen voor een goede ecologische waterkwaliteit en een klimaatbestendig watersysteem." Verdonschot heeft daartoe het zogeheten 5B-concept ontwikkeld voor beken (zie H₂O nr. 6 van 26 maart jl.). Vijf onderdelen spelen daarin een rol: de beekflank, de bufferzone, de bosschagezone, de boszone en de beek zelf. Aan beide kanten van de beek is een aantal zones die helpen om bijvoorbeeld het water vast te houden, het water de ruimte te geven of de biodiversiteit te vergroten. "Het gaat om een ideaalplaatje," benadrukt Verdonschot. "Niet bij elke beek is veel ruimte om het concept toe te passen. Dan pas je het concept gedeeltelijk toe. En de noodzaak moet natuurlijk ook bij bestuurders tussen de oren komen."

Innovatie

Hoe kun je bijdragen aan de komst en groei van nieuwe visgemeenschappen in je eigen beken? Of in vaktaal: hoe draag je bij aan habitatontwikkeling? Romeo Neuteboom Spijker van Waterschap Veluwe: "Op 20 procent van de plekken zit 80 procent van de vissen. Hoe komt dat? En wat kun je daarvan leren?"

"Je kunt denken aan innovatieve technieken waarbij je let op de 'stoffering' van de beek. Maar let ook op de omgeving. Heb je niet genoeg ruimte rond de beek? Doe dan wat met de beperkte ruimte die je tot je beschikking hebt." Zowel de waterkwaliteit (hydrologie) als de structuur (morfologie) zijn volgens Neuteboom Spijker van belang. "Wat bijvoorbeeld goed werkt is een complexe houtstructuur in het water. Dat trekt vissen aan. Denk aan de wortels van een boom die aan het water staat. Je kunt zo'n structuur ook benaderen, maar dat vraagt om meer dan zomaar een tak in het water gooien." Wat volgens de spreker ook goed werkt, is beschoeiing langs het water, versmallingen in het water en uitstulpingen van een beek. Neuteboom Spijker heeft als suggestie een soort 'visbank', waarin vraag en aanbod in beeld gebracht worden? En wat prima werkt bij het visvriendelijk maken van de beken is het inschakelen van vrijwilligersorganisaties bij de uitvoering van je plannen. Daarmee vergroot je ook het maatschappelijk draagvlak."

met dank aan Theo Brand (Waterschap Veluwe)